

מה שחשוב הוא כיצד סופרים: מינפולציות הטטיסטיות כפתרון ל"בעיה הדמוגרפית" של ישראל

לפני כשבע שנים, חששות גוברים בישראל מפני איום ערבי על הרוב היהודי הציתו מערכה שנועדה לשנות את התפיסה הרווחת לגבי מי הוא המנוצח במאבק הדמוגרפי. הרעיונות לסיפוח 60 אחוז או יותר מהגדה המערבית לישראל, מתבססים בחלקם על הצלחתה של מערכה זו לשכנע ישראלים ולא-ישראלים רבים באי קיומם של מיליון עד מיליון וחצי פלסטינים "חסרים". מאמר זה בוחן בקפידה את האומדנים ששימשו במערכה זו לגבי האוכלוסייה היהודית והערבית ב-2004 והלאה, וחושף מינפולציה מורכבת אך שיטתית של נתונים, כמו גם את המטרות הפוליטיות והעיוניות הדרסטיים של מערכה זו.

מאשר חשתייכות פוליטית בדמוקרטיה נקשרת בהשתייכות אתנית או קהילתית, לא רק קולות המצביעים הופכים לחשובים, אלא אף "הדמוגרפיה האתנית" (Chandra, 2007). אין מקום שבו המשמעויות של דמוגרפיה אתנית קרובות יותר לפני השטח של החיים הפוליטיים, מאשר בארץ ישראל/פלסטין, שבה ההשלכות הפוליטיות של אומדנים שונים לגבי האוכלוסייה היהודית והאוכלוסייה הערבית תופסות מקום מרכזי בדרך חשיבתן, החששותיהן, ובתקוותיהן של שתי הקהילות גם יחד. עבור יהודים ישראלים, "הבעיה הדמוגרפית" הינה הפחד שהאוכלוסייה הערבית בארץ תהפוך לגדולה יותר מהאוכלוסייה היהודית. לכך הייתה השפעה גדולה על המדיניות ועל ההעדפות הישראליות לגבי עתידן של הגדה המערבית ורצועת עזה, לגבי הכללת מזרח ירושלים המורחבת בשטח המוניציפלי של ירושלים, לגבי הגירה מן הארץ ואליה, לגבי חינוך ואף לגבי תעסוקה. מאז יולי 1967, עת הציע יגאל אלון לחלק את הגדה המערבית כדי לשמור על אופייה היהודי של מדינת ישראל, היה החשש ממיעוט ערבי גדול מדי – או אף מרוב פוטנציאלי – כלי סר טעם אך רב ערך בידיהם של יהודים ישראלים התומכים בהפרדה בין ישראל לבין השטחים שנכבשו ביוני 1967. תפיסה זו, שבאה לידי ביטוי בסיסמה "פתרון שתי המדינות", הוצחה בישראל בשנות ה-90 של המאה הקודמת. אך בעשור האחרון איבדו יעיון זה ממעמדו כ"פתרון הסביר", והפך – במקרה הטוב – ל"פתרון אפשרי". הוא הוחלף בתחושה גוברת כישראל ששלטונה בגדה המערבית לעולם לא יסתיים, ודבר

*ilustick@sas.upenn.edu

- Levi, M. 1997. *Consent, Dissent, and Patriotism: Political Economy of Institutions and Decisions*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lubitch, A. 1989. *Transition to Adulthood During Military Service: The Israeli Case*. Albany, NY: SUNY Press.
- Luva, D. 2012. Avoidance of Military Service in Israel: Exploring the Role of Discourse. *Israel Studies Review* 27 (1): 78–97.
- Roniger, L. and Feige, M. 1992. From Pioneer to Freier: The Changing Models of Generalized Exchange in Israel. *European Journal of Sociology* 33 (2): 280–307.
- Steinberg, M.W. 1999. The Talk and Back Talk of Collective Action: A Dialogic Analysis of Repertoires of Discourse Among Nineteenth-Century English Cotton Spinners. *The American Journal of Sociology* 105 (3): 736–780.
- Vasquez, J.P. 2009. *International Politics by Ordinary Means: Conscription's Constraints on Democracies Waging War*. Unpublished Doctoral Dissertation, University of Notre Dame.

פסיקות בג"ץ

- בג"ץ 448/81, רסלר נגד שר הביטחון.
 בג"ץ 910/86, רסלר נגד שר הביטחון.
 בג"ץ 3267/97 רובינשטיין נגד שר הביטחון.
 בג"ץ 6427/02, התנועה לאיכות השלטון נגד כנסת ישראל.
 בג"ץ 6298/07, יהודה רסלר ואחרים נגד כנסת ישראל.

זה הביא למערכה חדשה מצד אלה הקוראים לסיפוח "יהודה ושומרון". מתוך הבנה כי רוב היהודים הישראלים חוששים, חושדים, ו/או מתעבים ערבים, מנהיגיו של "מחנה הסיפוח" מבקשים להוכיח כי החזקת הגדה המערבית תהיה כרוכה בקליטתם של הרבה פחות ערבים פלסטינים מכפי שמשמע מהנתונים המדווחים על ידי סטטיסטיקנים רשמיים, הן בישראל והן ברשות הפלסטינית. מאמצייהם שכנעו את רוב המתנחלים והימין בישראל, ורבים מתומכיהם מחוץ לישראל, כי ישנם בגדה המערבית לפחות מיליון פלסטינים פחות מכפי הנטען, וכי הדיווחים המוריס באופן עקבי על ההפך, אינם אלא תוצאה של עיוות מכוון ממניעים פוליטיים, המיוצר על ידי התקשורת, סטטיסטיקנים ופוליטיקאים המתנגדים לשלטונה של ישראל בגדה המערבית. למרות הכחשותיהם הגורפות והנזעמות של מומחים בעלי שם, הצליחה מערכה זו, על ידי טשטוש חלקי של דימוי "פצצת הזמן הדמוגרפית", להניח את הבסיס עבור רעיונות חדשים לסיפוח רוב או כל הגדה המערבית. מטרתי במאמר זה היא להעריך טענה זו על ידי ניתוח מעמיק של ההנמקות והראיות המובאות כתימוכין בה.

"הבעיה הדמוגרפית" של ישראל והפתרון של יורם אטינגר

בשעה שהמטרה המרכזית של הציונות הקלאסית הייתה ליצור רוב יהודי בפלסטין, המטרה המרכזית של הערבים בארץ הייתה, למן ההתחלה, למנוע זאת. בשעה שהציונים עודדו הגירה יהודית בלתי מוגבלת, התנגדו לשיבתם של פליטים ערבים ודגלו בשיעורי פרויזן גבוהים יותר בקרב יהודים כדי להשיג את מטרותיהם, הערבים התנגדו להגירה יהודית בלתי מוגבלת, דגלו בשיבה בלתי מוגבלת של פליטים ערבים וצאצאיהם ועודדו "צמוד" ("עמידה איתנה"), כלומר מחויבות לעמוד בפני הפיתוי להגר, למרות הקשיים הכרוכים בחיים תחת השלטון הישראלי.

חיסול המאגר הגדול של מהגרים יהודים פוטנציאליים מאירופה במהלך מלחמת העולם השנייה הציב בפני המנהיגים הציונים אתגר דמוגרפי נורא. המענה שנקטו בו היה ניצול הזדמנויות לגרש ולמנוע את חזרתם של עד שלושת רבעי מיליון ערבים פלסטינים מהשטח שהפך למדינת ישראל ב-1948. בנוסף, כלל המענה את הסרת התנגדותם הממושכת של המנהיגים הציונים להגירה המונית של יהודים לא-אירופים והפיכתם של אלה ל"חומר אנושי טוב" עבור בניין המולדת הלאומית. עדיין, למרות הנהירה של עקורים מאירופה וגלי ההגירה הגדולים מרומניה, מעיראק, ממרוקו ומתימן, ואף שהמיעוט הערבי לא עלה בראשית שנות ה-50 על 12 אחוז מהאוכלוסייה לערך, הרי ששיעורי הגירה גבוהים של יהודים אל מחוץ לישראל, ושיעור גבוה של ריבוי טבעי בקרב הערבים, הציתו חששות דמוגרפיים. בשל כך, אומצה מדיניות אגרסיבית לעידוד ילודה, והיא כוונה ככל האפשר אל ישראלים יהודים.

עד לאמצע שנות ה-60 שככו במקצת חששות אלה, לפחות במידה שהספיקה כדי לשתן, ולאחר מכן, ב-1966, לבטל כליל, את הממשל הצבאי שהוטל על הערבים בארץ מאז 1948. עם זאת, עקב תפיסת שטח הגדה המערבית ורצועת עזה ב-1967, והרעיונות הגוברות והולכות מצד הרביזיוניסטים, הציונים הדתיים ו"האקטיביסטים" שפתחו העבודה לספח שטחים אלה, הופיעה הבעיה הדמוגרפית מחדש בגלגולה הנוכחי. ההתנגדות לשילוב אזורי הליבה של ארץ ישראל מחשש שהערבים יהפכו לרוב בארץ, היוותה עבור הימין, שתמך בסיפוח, סימפטום להסרוגן של אותן האמונה והרעיונות הציוניים אשר הובילו את הרצל ואת אבות הציונות להאמין כי "אם תרצו, אין זו אגדה". בשעה שמתנגדי הסיפוח תמכו בנוסחאות של "שטחים תמורת שלום" כדי להציל את ישראל מרוב ערבי, או ממיעוט ערבי גדול מדי מכדי לשלוט בו, תומכי הסיפוח קידמו חזון של הגירה יהודית רחבת היקף לתוך המדינה, הגירה אשר תהיה מוכנה למלא את ייעודה ההיסטורי בכל חלק מנחלת האבות הלאומית שצה"ל יוכל לתפוס. וזו ההקשר שבו אפילו ציונים דתיים נאבקו רבות למען הגירה בלתי מוגבלת מברית המועצות לשעבר, אף שהם ידעו כי רבים מהמהגרים שיזרמו לישראל לא יהיו יהודים. במקביל, פוליטיקאים יוניים דווקא, אשר בדרך כלל היו נחושים בהתנגדותם לכפיית חשוכות מגבילות לשאלה "מיהו יהודי?", העלו התנגדויות להגירה המונית של לא-יהודים אל הארץ. עמדתו המשונה של כל צד בוויכוח הזה, אשר ניטש בעיקר במהלך שנות ה-90 המוקדמות, נקבעה על ידי חישוביו כיצד ההגירה ההמונית של לא-ערבים (פיזי שיהודים או לא) ממדינות מסך הברזל לשעבר תשפיע על מוצקותם של טיעוניהם, הקשורים לדמוגרפיה: בעד או נגד שילובן הקבוע של הגדה המערבית ורצועת עזה בישראל.

אכן, כמעט מיליון מהגרים הגיעו מברית המועצות לשעבר במהלך שנות ה-90, אך להפתעתם של ישראלים רבים הגעתם לא שינתה באופן בסיסי את גבולות הדיון על דמוגרפיה אתנית. חששות בדבר חוסנו ארוך הטווח של הרוב היהודי בישראל ניצתו מחדש בשל סיבות מספר: התפוגגותה של כל תקווה ממשית לעזיבה המונית או להעברתם (טרנספר) של ערבים מישראל או מהגדה המערבית; שיעור הריבוי הטבעי בקרב הערבים אשר המשיך להיות גבוה - ובפער גדול - משיעור הריבוי הטבעי בקרב יהודים; שיעורם הגבוה מהמצופה של מהגרים לא-יהודים; מספר המהגרים מברית המועצות לשעבר אשר עזבו את הארץ; והירידה החדה בהגירה לארץ. גורם חדש שהוסיף על החרדות הדמוגרפיות של יהודים היה הגעתם, באופן חוקי ובלתי חוקי, של מאות אלפי "עובדים זרים" ובני משפחותיהם, והצלחתם של רבים מהם למצוא דרכים להישאר בארץ באופן פחות או יותר קבוע.

בהסתמכו על התרומה לפתרון הבעיה הדמוגרפית ש"ההתנתקות" מהאוכלוסייה הערבית התופחת של הרצועה הייתה אמורה לספק, הצליח ראש הממשלה שרון לגייס

תמיכה רבה, אפילו בימין, בפניויה של רצועת עזה. עדות לחשש הגדול של יהודים ישראלים מהבעיה הדמוגרפית אפשר למצוא בהתעצמות הדיון בסוגיה, אפילו לאחר ההתנתקות מעזה והוצאתם של 1.7 מיליון פלסטינים משליטה ישראלית ישירה. אחת התוצאות של חשש זה הייתה חקיקה חדשה, או הצהרות מדיניות, לגבי קדושת העיקרון – ישראל היא "מדינה יהודית ודמוקרטית", או "מדינת האום של העם היהודי". מדיניות זו, יחד עם מערכה בינלאומית שהטילה ספק בדמוקרטיה של ישראל, הפנו את תשומת הלב לשאלה עד כמה ישראל, או השטח שבשליטת ישראל, או השטח שממערב לנהר הירדן, קרובים לאבד את הרוב היהודי שלהם.

בהקשר זה, פוליטיקאים ופובליציסטים ימניים הגיעו להכרה כי ישנה חשיבות מכרעת לדחיית שאלות אלו לעתיד ככל שניתן, או להכחשת האפשרות שהיהודים אי פעם יהיו מיעוט בארץ. כדי להוכיח שהיהודים הינם – ויישאו גם בעתיד – רוב בארץ, איך שהיא לא תוגדר, יש לקרוא תיגר על הדרך שבה יהודים ולא-יהודים נספרו בעבר ונספרים בהווה. בעקבות האינתיפאדה השנייה, העלייה התלולה בהגירה היהודית אל מחוץ לישראל, והחששות הדמוגרפיים הקשורים בה, פתחה קבוצה של פעילים ימניים במאמץ אינטנסיבי לעשות זאת. מטרתו של מאמץ זה הייתה להטיל ספק ברעיונות לווייתורים טריטוריאליים על ידי יציאה נגד הרושם שישאל מפסידה בתחרות הדמוגרפית. מנהיגה של קבוצה זו הוא יורם אטינגר, דיפלומט ישראלי ומנהל לשכת העיתונות הממשלתית לשעבר, אשר לאחר פרישתו מהשירות הציבורי פתח בקריירה כיועץ, כבלוגר, וכפעיל פוליטי. אטינגר זכה לתמיכה מפרשנים ויועצים בעלי דעות דומות בישראל ובארצות הברית, שבה שימש כקונסול כללי ביוסטון וכציר לענייני הקונגרס בשגרירות ישראל בושינגטון.

אף על פי שחקרי דמוגרפיה ישראלים בעלי שם מתחו עליהם ביקורת חוזרת ונשנית, טיעוניהם של אטינגר ושותפיו הפכו לאטרקטיביים ביותר עבור אלו התומכים בשליטה ישראלית קבועה בגדה המערבית. טענותיהם כי הבעיה הדמוגרפית היא מיתוס שנכסח ל הישראלים על ידי אויביה השמאלנים של ישראל, כי יש לפחות מיליון פלסטינים חיות מהמדווח בגדה המערבית, וכי הרוב היהודי בארץ על פני הערבים רק גדל, התבססו אמיתות בשיח הימני בישראל ובקרב תומכי ישראל בעולם. אמנם, כפי שאטינגר ניסח את בסוף 2011, ישראל מתמודדת עם "אתגר" דמוגרפי, אך עם זאת, "אין פצצת זמן דמוגרפית, ואין חרב דמוגרפית המונחת על צווארה של המדינה היהודית" – דימוי אטינגר נוטה להשתמש בו רבות (Ettinger, 2011b).

הצלחת מאמציו של אטינגר בקרב תומכי השליטה הישראלית בגדה המערבית ניכרת וכור הכולט של עבודתו ועבודתו שותפיו בבלוגים ישראלים ימניים או כאלה הקשורים ישראל, אצל פרשנים, ובאתרי אינטרנט חדשותיים. נוסף "להפרכת" האמונה הרווחת המצב הדמוגרפי בארץ ישראל/פלסטין, טענות אלו הסכו להנחות יסוד עבור אלה

הקוראים, תוך צבירת השפעה הולכת וגדלה, לסיפוח רוב או כל "יהודה ושומרון" על ידי ישראל. דוגמאות אחדות לדומיננטיות של מאמציו בקרב חוגים ימניים: פרסומיה של קרוליין גליק (Caroline Glick), בלוגרית ימנית משפיעה ובעלת טור ב"ג'רוזלם פוסט" טורי הדעה של ברנרד שפירו (Bernard J. Shapiro), העומד בראש מרכז פרימן (Freeman Center), המרכז המארח את אתר Maccabean OnLine – ארכיב מקיף בצורה יוצאת דופן של מאמרים וטורי דעה ימניים מקוונים על אודות ישראל; הבלוגים של Israpundit, אוסף מבוסס של בלוגים ימניים עם כ-30,000 כניסות בחודש; וערוץ שבע (Israel National News), תחנת רדיו ואתר אינטרנט המנוהלים על ידי, ובעבור, קהילת המתנחלים בגדה המערבית ותומכיהם. חיפוש בגוגל של "קרוליין גליק" יחד עם "יורם אטינגר" הניב 1,220,000 תוצאות, בהשוואה ל-110,538 תוצאות עבור שמה של גליק יחד עם זה של הדמוגרף הישראלי המוביל, סרג'יו דלה-פרגולה. חיפוש בגוגל של "ברנרד שפירו" יחד עם שמו של אטינגר הניב 2,860 תוצאות, בהשוואה ל-10 תוצאות כששמו שולב עם זה של דלה-פרגולה. חיפוש באתר Israpundit הניב 1,970 תוצאות עבור "יורם אטינגר" ו-13 עבור "דלה-פרגולה". חיפוש באתר האינטרנט של ערוץ שבע הניב תשעה עמודים של תוצאות עבור "יורם אטינגר", בהשוואה לשניים בלבד עבור "דלה-פרגולה". ניתן להדגים את הקשר הישיר בין הקריאות הגוברות לסיפוח ישראלי חד-צדדי של הגדה לבין הסתמכות על טענותיו של אטינגר באמצעות הציטוטים המייצגים הבאים:

חלק מהבעיה והתנגדות לסיפוח הוא [...] קבלה עיוורת של מיתוס פצצת הזמן הדמוגרפית [...] האמת היא שאם ישראל הייתה מחילה את חוקיה על יהודה ושומרון מחר בבוקר, וכל הפלסטינים באזורים אלה היו מקבלים אזרחות ישראלית, הרי שעדיין היה רוב יהודי של שני שלישי בישראל. יתרה מזאת, כל המגמות הדמוגרפיות בישראל, כולל שיעור ילודה גובר ושיעורי הגירה חיוביים, הינן חיוביות, וכל המגמות הדמוגרפיות בקרב הפלסטינים, כולל שיעור ילודה פוחת ושיעורי הגירה שליליים, הינן שליליות. על פי הדמוגרף הישראלי יורם אטינגר, ב-2030 כנראה יהיו יהודים 80 אחוז מהאוכלוסייה בישראל, ביהודה ובשומרון (Glick, 2012).

קיים רוב יהודי של שני-שליש כאשר מחברים את ישראל עם השטחים שבהם היא שולטת; ובהתבסס על המגמות של גידול אוכלוסין גובר אצל יהודים ופוחת אצל ערבים, הרוב היהודי כנראה רק יגדל בעתיד. יתרה מזאת, האוכלוסייה היהודית בישראל גופא גדלה אף היא. פפי שציין הדמוגרף בנט צימרמן (Bennett Zimmerman) בראיון ל"ג'רוזלם פוסט" כבר ב-2007: "לראשונה מאז 1967, יש בישראל רוב יהודי יציב של שניים לאחד [...] ורוב יהודי של שני-שליש בירושלים". לפיכך נראה כי האיום הדמוגרפי אינו אלא תעמולה פוליטית, במיוחד מאחר שהוא נסמך על סברות, השערות ונתוני מפקד מפקקים, המגזימים בשיעור האוכלוסייה הפלסטינית עד כדי מחצית.

מתמטיים, הוא מייסדן של חברות ציבוריות ופרטיות רבות בארצות הברית ובישראל.

המחברים מציינים את הסיוע של חוקרים ישראלים, בראשות דוד שחף, "לשעבר ראש המנהל האזרחי בגדה המערבית, שהיה אחד מהעומדים בראש הסקר הדמוגרפי האחרון שנערך בגדה המערבית, ב־1990". כמו כן, הם מודים לכמה פוליטיקאים, עיתונאים, ואישים ימניים מוכרים אחרים בארצות הברית וכישראל על עזרתם, בהם ג'ון בולטון (John Bolton), השגריר האמריקני באו"ם תחת ממשלו של ג'ורג' ו' בוש; יובל שטייניץ, שר האוצר לשעבר; וקרולין גליק, בעלת טור ימנית בכירה ב"ג'רוזלם פוסט" וב"מקור ראשון".

היחיד שקשור לפרויקט והוא אכן דמוגרף בהכשרתו הוא ניקולס אברשטדט (Nicholas Eberstadt). הוא אמנם לא היה בין המחברים או התורמים למחקר, אך מחברי המחקר של "בס"א ציינו אותו כראוי לתודה מיוחדת. הם מודים לאברשטדט על "הזמנתו להציג את הממצאים ב־American Enterprise Institute". אברשטדט מתואר כ"אחד הדמוגרפים המובילים בארצות הברית", ובהערותיו על המצגת בכנס הרצליה, שאטינגר מצטט תכופות, הוא קבע בין השאר כי מחברי המחקר "תפסו את הדמוגרפים המקצועיים כשהם ישנים על משמרתם". עם זאת, אף שאברשטדט אכן דמוגרף בהכשרתו, הוא מתמחה במגמות גידול אוכלוסין עולמיות, בעיקר במזרח הרחוק. הוא מעולם לא פרסם שום מחקר אקדמי על ארץ ישראל/פלסטין או על אוכלוסייה מזרח תיכונית אחרת. עם זאת, עמדותיו הפוליטיות בנוגע לאזור ברורות מאוד: הוא מקושר היטב ל־"Project for a New American Century", שיש לו נטייה ברורה לתמוך בליכוד, והוא גם השתתף בפרויקט של ה־AEI יחד עם פוליטיקאים אמריקנים הידועים בעמדותיהם הנציונות כלפי המזרח התיכון, כגון ג'ון בולטון ודניאל פלטקה (Danielle Pletka).

בהערותיו על מאמציהם של צימרמן ושותפיו בכנס הרצליה, הדגיש אברשטדט את גישתם הישירה והפשוטה של המחברים. לדבריו, הם גיבשו מענה לשאלות דמוגרפיות באמצעות שימוש "בלוגיקה קפדנית, ובאריתמטיקה פשוטה אמנם, אך משכנעת בעוצמתה, כדי להגיע לממצאים נראים כבני הגנה, ואף די מוצקים". במילים אחרות, אברשטדט שיבח את אטינגר, צימרמן ושותפיהם על שהסיקו מסקנות ולוגיות פשוטות מנתונים שהגיעו אליהם באמצעות שיטת הספירה הלא מסובכת והבלתי בעייתית של "אריתמטיקה". זהו ביטוי מצוין של הרעיון הרווח לגבי מהותם של נתונים ומה הם מייצגים: תשובה לשאלה ישירה ומדויקת, הניתנת על סמך ההליך הפשוט של ספירה. אך נתון יכול גם להיות כמות מסוימת ידועה מראש, הדורשת גילוי של שיטת ספירה המסוגלת לייצר את אותו נתון. אנתח כעת את עבודתם של חוקרים אלה כדי להעריך

זאת ועוד, ביוני 2012 נערך בחברון "הכנס להחלת הריבונות ביהודה ושומרון" ומשך אליו מאות מוזמנים. יורם אטינגר היה מרצה בולט בכנס. מערכה מוצלחת זו (גם אם באופן חלקי) לאתגור ולשינוי התפיסות בציבור לגבי "הבעיה הדמוגרפית" החלה עם הקמתה של "קבוצת המחקר הדמוגרפי האמריקנית-ישראלית" (American-Israeli Demographic Research Group – AIDRG) על ידי אטינגר. עבודתה של קבוצה זו נצפתה לראשונה בינואר 2005, כשהוצגה בפני ה־American Enterprise Institute (להלן: AEI) ובפני ה־Heritage Foundation. ב־2005 וב־2006 הוצגו שתי מצגות, שונות זו מזו אך במעט, ב"כנס הרצליה" שנערך באותן שנים, אותו כנס שנתי רב מוניטין העוסק בענייני ביטחון לאומי. כתגובה לביקורת שגרסה כי מצגת השקופיות אינה יכולה להיחשב כדיון רציני בסוגיות הדמוגרפיות שהיא העלתה, פרסמו אטינגר ושותפיו נייר עמדה מעוטר בהערות שוליים רבות במסגרת הסדרה "עיונים בביטחון המזרח התיכון" (Mideast Security and Policy Studies) של מרכז בגין-סאדאט (בס"א, BESA) באוניברסיטת ברא"ל. המחקר נקרא "סער המיליון: האוכלוסייה הערבית בגדה המערבית וברצועת עזה" (The Million Person Gap: The Arab Population in the West Bank and Gaza) (צימרמן, זייד וויז, 2006) (Zimmerman, Seid and Wise, 2006).

מאמציו של אטינגר, הנתמכים על ידי המחברים העיקריים של מחקרים אלה – בנט צימרמן, רוברטה זייד (Roberta Seid) ומייקל ויז (Michael Wise) – היו בעלי השפעה משמעותית, אם לא על מדיניות, לבטח על הדיון סביב השלכותיה של הדמוגרפיה על תהליך השלום. עשרות ממאמריהם וראיונות עמם הופיעו בעיתונים ישראליים, אמריקניים ואירופיים, וכולם התמקדו ב"הפרכת" החששות הדמוגרפיים המוגזמים מישראל ומתומכיה אפילו להרהר בשליטה קבועה בגדה המערבית, כפי שצוין, פרסומיהם והראיונות עמם צוטטו לאחר מכן על ידי בלוגרים ובעלי טורים ימניים רבים מספור, ופורסמו בהבלטה על ידי עיתונים קהילתיים יהודיים ברחבי העולם. לא אטינגר, ואף לא אחד משלושת המחברים של המצגות ושל המחקר שפורסם על ידי מרכז בס"א, הינם דמוגרפים בהכשרתם. הרשימה הביוגרפית המצורפת למחקר של בס"א (בגרסתו האנגלית) מתארת אותם כך:

בנט צימרמן, לשעבר יועץ אסטרטגי בחברת ביין ושות' (Bain & Company) מר צימרמן הוא בעל תואר מוסמך מבית הספר למנהל עסקים של אוניברסיטת הארוורד, וניהל כמה וכמה בדיקות נאותות בעסקים ובארגונים ממשלתיים שונים. ד"ר רוברטה פ' זייד היא היסטוריונית, ומרצה לשעבר באוניברסיטה של דרום קליפורניה. היא חוקרת ויועצת בתחום ההיסטוריה הישראלית, ובמיוחד בנושא האירועים סביב מלחמת העצמאות. ד"ר מיכאל א' ויז, פיזיקאי ומומחה במודלים

באיזו מידה הנתונים שאליהם הם הגיעו הינם תוצאה של הספירה שבה הם השתמשו או אם ספירה זו הינה תוצאה של הנתונים שאליהם הם נזקקו.

ניתוח של "פער המיליון"

הדיון ב"פרויקט אטינגר" יתמקד בעיקר במחקר של מרכז בס"א, המהווה את החצוץ המפורטת והמתועדת ביותר של ממצאי הפרויקט ושל הניתוח שלו. המחקר פורסם בפברואר 2006 ונקרא "פער המיליון: האוכלוסייה הערבית בגדה המערבית וברצועת עזה" (The Million Person Gap: The Arab Population of the West Bank and Gaza). כותרת המחקר כשלעצמה כבר מצריכה בירור. כותרת הגרסה המקורית של מחקר זה, כפי שהוצגה ב- AEI ב-10 בינואר 2005 ופורסמה באינטרנט, הייתה: "האוכלוסייה הערבית בגדה המערבית ובעזה: פער המיליון וחצי" (Arab Population in the West and Gaza: The Million and a Half Person Gap).

השינוי בכותרת נעשה על ידי המוציאים לאור, ייתכן שעל מנת לסייע בשיווק המחקר על ידי פישוט המסר. בכל מקרה, ברי כי אף אחת מהכותרות לא נסמכה באופן מלא על הנתונים, שכן באף אחת מהגרסאות לא חפפו הנתונים שהוצגו את הכותרת. "הפער" המדויק שצוין במחקר של בס"א עמד על 1.34 מיליון, בגרסה הקודמת, הפער הזה עמד על 1.4 מיליון.

בנט צימרמן, רוברטה זייד, ומיכאל א' וייז (להלן: צימרמן ושות') פותחים את מחקרם בהכרזה כי "הנוסחה למדידת אוכלוסייה פשוטה למדי". היא כוללת חיבור של מספרים עבור גודל האוכלוסייה לפני איסוף נתונים חדשים ("נתוני היסוד", או "אוכלוסיית היסוד"); שיעור הריבוי הטבעי (לידות פחות פטירות); ומאזן ההגירה (הגירה נכנסת פחות הגירה יוצאת). כלומר, מתחילים עם איזושהי "אוכלוסיית יסוד" שנקבעה, ולנתון זה מוסיפים את מספר הלידות, פחות מספר הפטירות. לאחר שמוסיפים את הריבוי הטבעי (לידות פחות פטירות) לאוכלוסיית היסוד, מוסיפים הגירה נכנסת ומחסירים הגירה יוצאת. התוצאה היא מספר - נתון האוכלוסין. מחברי המחקר מדגישים כי במקום לעשות שימוש באקסטרפולציה או בחיזוי מגמות על בסיס מפקד אוכלוסין קודם, הם הסתמכו על "אירועים דמוגרפיים" (במסגרת הקטגוריות שהוזכרו) אוכלוסיית יסוד, ריבוי טבעי, ומאזן ההגירה) כדי לקבוע את "שיעורי הגידול בפועל". הסבר זה של מתדולוגיית המחקר נועד להדגיש את הגישה העובדתית והישירה של המחקרים, המבקשת "אך ורק את העובדות". במחקר המקורי של AEI, מ-10 בינואר 2005, פירטו צימרמן, זייד, וייז, אטינגר ומחברים אחרים את מרכיבי הנוסחה לקביעת נתוני האוכלוסין, וניסחו זאת כך: "אף גורם אחר אינו משפיע על ריבוי האוכלוסין. מדידת כל אוכלוסייה מצריכה רישום ואימות מדויקים של כל אחד מהגורמים הללו".

ברובר בקביעת פרוצדורה ברורה של ספירה כדי להגיע לנתון שאינו ידוע לפני הנוחה ספירה. אבחן כעת את המידה שבה המחברים כיבדו את התחייבותם זו, ולא בחרו בשתיקות ספירה עבור כל מרכיב ב"נוסחה" זו, שבאמצעותן היו יכולים להגיע למסקנה שהאומדנים המקובלים הינם לקויים באופן יסודי ושיטתי.

אוכלוסיית היסוד

הלישכה המרכזית לסטטיסטיקה הפלסטינית (להלן: הלמ"ס הפלסטינית) התבססה על מפקד האוכלוסין שנערך ב-1996 כדי לקבוע את אוכלוסיית היסוד, ובנתון זה היא השתמשה אחר כך עבור אומדן אוכלוסיית הגדה המערבית ועזה לשנים הבאות. הגדה המערבית הוגדרה, בהתאם לשימוש הבינלאומי המקובל, כשטח שנתפס על ידי ישראל ב-1967, זה המשתרע בין "הקו הירוק" (קו שביתת הנשק מ-1949) לבין נהר הירדן. נתוני האוכלוסייה שאליהם הגיעה הלמ"ס הפלסטינית הינם תוצאה של ספירה ממשית של 2.602 מיליון ערבים אשר נכחו בגדה המערבית או בעזה באמצע 1996, כאשר החבצעה הספירה, בתוספת אקסטרפולציה של מגמות לאמצע 1997, המייצרת את נתון היסוד 2.783 מיליון איש.

הוכחת "פער של מיליון איש" שקיים בין הטענות הפלסטיניות, כפי שהן מצוטטות ומובאות כאסמכתא ברחבי העולם, לבין מה שצימרמן ושות' בסופו של דבר קובעים שחיא אוכלוסיית הגדה המערבית ועזה האמיתית ב-2004 - מצריכה חיפוש אחר "אנשים חסרים" (כלומר, פלסטינים שמעולם לא היו קיימים, אך דמוגרפים התייחסו אליהם ככאלה). צימרמן ושות' עושים זאת בשלוש דרכים, בכל הנוגע ל"אוכלוסיית היסוד". ראשית, צימרמן ושות' קובעים שהנתונים של הלמ"ס הפלסטינית נופחו באמצעות הכללת ערבים שחיו באזור מורחב ביותר של מזרח ירושלים, באוכלוסיית הגדה. בעקבות המלחמה ב-1967, אזור זה סומן ויועד על ידי ישראל להיות חלק מהשטח המוניציפלי של ירושלים. הרשויות בישראל הונחו לספור אנשים חיים באזור זה כאילו הם חיים בישראל, ואף ניתן להם תיעוד מזהה השונה מתעודות הזהות שחולקו לערבים באזורים אחרים שנכבשו על ידי ישראל ב-1967. ניסיונותיה של ישראל להשיג הכרה בינלאומית בפעולות אלה, או בהיותו של אזור זה חלק מבירתה, נכשלו ברובם. עקב כך, מנקודת מבטם של החוק הבינלאומי ושל הרשות הפלסטינית, הערבים החיים באזור זה, בן ה-72 קמ"ר לערך, הינם חלק מאוכלוסיית הגדה בדיוק כמו הערבים החיים בשכם או בראמאללה. למרות זאת, אחד המרכיבים החשובים במאמצייהם של צימרמן ושות' למצוא מיליון אנשים חסרים היה להחשיב את 210,000 הערבים שחיו באזור המורחב של מזרח ירושלים ב-1997 כמי שאינם נמצאים למעשה בגדה המערבית אלא בישראל, ומכאן כמי שנכללו שלא בצדק בנתוני אוכלוסיית היסוד של הלמ"ס הפלסטינית.

שנית, צימרמן ושות' קובעים כי הלמ"ס הפלסטינית כללה באוכלוסיית היסוד שלה לשנת 1997, 325,000 ערבים שלמעשה לא היו בגדה המערבית ובעזה באותו זמן ואף שהיו בידיהם התעודות הדרושות כדי לחזור, חיו במקום אחר - כסטודנטים כמבקרים, כעובדים זמניים, או כמהגרים בפוטנציה. כראיה לכך שאוכלוסייה זו נכללה ב"אוכלוסיית היסוד" של הלמ"ס הפלסטינית, מצטטים צימרמן ושות' את ראש חלפי הפלסטינית כאומר את הדברים הבאים במהלך מסיבת עיתונאים שנערכה ב־1999: "ספרנו 325,000 אנשים החיים מחוץ לשטחים הפלסטיניים במשך יותר משנה אחת והמחזיקים בתעודות זהות פלסטיניות ויכולים לשוב בכל עת".

צימרמן ושות' פירשו הצהרה זו כמעידה על כך שלא זו בלבד שהלמ"ס הפלסטינית ספרה 325,000 מערביי הגדה והרצועה החיים בחו"ל באופן זמני (דבר שהיא אכן עשתה), אלא אף שאוכלוסייה זו נספרה במסגרת מפקד האוכלוסין, והוחשבה כחלק מ"אוכלוסיית היסוד" של שטחים אלה ב־1997 לצורכי חיזוי עתידי (דבר שלא נעשה) באמצעות פרשנות זו, הגיעו צימרמן ושות' ל־325,000 איש מתוך "פער המיליון" שקיים לטענתם. בתגובתה הרשמית למחקרם של צימרמן ושות', הייתה הלמ"ס הפלסטינית נחרצת בעניין זה:

תחזיות האוכלוסייה של הלמ"ס הפלסטינית בנויות על נתוני המפקד של 1997 כספירת יסוד של האוכלוסייה, לאחר הוצאת מבקרים זרים ואלו החיים בחו"ל באופן קבוע [...] אומדני האוכלוסייה הפלסטיניים, המבוצעים על ידי הלמ"ס הפלסטינית, הינם עבור הפלסטינים החיים בגדה המערבית וברצועת עזה; הם אינם כוללים פלסטינים החיים בחו"ל, אפילו אם הם נושאים תעודת זהות פלסטינית.

צימרמן ושות' מצדיקים את ביקורתם על הגישה - לכאורה - של הפלסטינים כלפי מי שאינם תושבים, בהדגשתם את העדפתם לספירה "דה־פקטו" של האוכלוסייה הפלסטינית על פני ספירה "דה־יורה". אומדן "דה־יורה" הוא אומדן של מספר האנשים שהינם בדרך כלל תושבים קבועים בארצם, או שהינם רשומים באופן פורמלי על ידי הרשויות כחיים באותה מדינה. ספירה "דה־פקטו", על פי צימרמן ושות', כוללת אך ורק את האנשים החיים בפועל בגדה וברצועה בזמן המפקד. גישה זו מוציאה מן החשבון כל אדם הנוסע לחו"ל או חי בחו"ל באופן זמני, לא חשוב במשך כמה זמן, ועל ידי כך מפחיתה את אומדן האוכלוסייה. צימרמן ושות' מצדיקים את ההחלטה לנקוט בשיטה זו כשהם נסמכים על הנוהג הישראלי בתקופת שלטונה של ישראל בגדה וברצועה בשנות ה־90 לאמוד "דה־פקטו" את מספר "התושבים הנוכחים בפועל בשטחים בכל זמן נתון", כמו גם על מסמך בן 50 שנה של האו"ם, הקובע כי לצורך השוואות בינלאומיות, ההגדרה "דה־פקטו" היא המומלצת.

עוד זאת, אף שצימרמן ושות' מציינים כי נתוני המפקד עבור ישראל עצמה כוללים תושבים שאינם נמצאים בפועל בישראל (אלה הנעדרים ממנה במשך פחות משנה), הם אינם מאפשרים זאת לפלסטינים. הם גם אינם מציינים את העובדה כי הן המפקד הישראלי של 1995, והן המפקד האחרון של 2008, לא התבססו על ספירה של אנשים החיים בפועל בישראל בזמן המפקד.

בעילים אחרות, בשעה שצימרמן ושות' משתמשים בסטטיסטיקות ובשיטות של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה הישראלית (להלן: הלמ"ס) כדי להצדיק אומדנים נמוכים של האוכלוסייה הפלסטינית, הם נמנעים מלהשתמש בשיטות המפקד ואומדן האוכלוסייה הערכניות והשגורות בישראל, כקו מנחה עבור האופן שבו הפלסטינים צוינים להשתמש בנתונים כדי לייצר אומדני אוכלוסייה.

עובדה היא כי התיאורים הפלסטיניים של מפקד 1997 עושים שימוש כמעט באותה שיטה בדיוק שבה הלמ"ס משתמשת כדי להבחין בין אותם "תושבים" שנספרו, לבין אלה שלא. כפי שצוין, הנוהג השגור של הלמ"ס הוא להגדיר כתושבים את אותם ישראלים הנמצאים בחו"ל, אם לא היו בחו"ל יותר משנה.

שלישית, צימרמן ושות' מגבים את הנתונים שאליהם הגיעו עבור "אוכלוסיית היסוד" שהינם נמוכים משמעותית מנתון ה־2.783 מיליון איש של הלמ"ס הפלסטינית - על ידי ערעור על שיטות הספירה והחיזוי של הלמ"ס הפלסטינית. צימרמן ושות' טוענים כי אוכלוסיית היסוד האמיתית בגדה וברצועה ב־1997 הייתה פחותה ב־648,000 איש מהנתון שבו הלמ"ס הפלסטינית משתמשת. הם מבקשים להוכיח טענה זו בשתי דרכים: אקסטרפולציה של אומדנים ישראליים עבור ערביי הגדה והרצועה מ־1995 עד ל־2004; ואקסטרפולציה של נתונים פלסטיניים אחרים עבור אוכלוסיות ילדים ומבוגרים ב־2004-2005 - נתונים שנלקחו מתוך הרשמות לבתי הספר ולבחירות ב־2004-2005, ונתון נתוני משרד הבריאות הפלסטיני לשנת 1997.

הם מצדיקים את שיטתם בטענה כי הם סופרים דברים אמיתיים - לידות רשומות, נוכחים רשומים או תלמידי בית ספר - במקום להסתמך על מרגמים ותחזיות. עם זאת, השימוש שלהם בסטטיסטיקות ישראליות המבוססות על אקסטרפולציה מרמז כי צימרמן ושות' לא יישמו עיקרון זה בצורה עקבית. בין שניתן להצדיק או לא את התייחסותם לאומדנים ישראליים מ־1995 שבהם בוצעה אקסטרפולציה כאל נתונים בני סמך, הרי שקשה להבין מדוע הם אינם מציינים את הספקות המשמעותיים של הלמ"ס לגבי מידת הדיוק של אומדניה עבור האוכלוסייה הערבית בגדה וברצועה באותה תקופה - לבד מן הניסיון להגן על שיטת כימות אשר תוביל למסקנה שבה הם מעוניינים. מתברר כי תחזיות הלמ"ס מ־1995 שעליהן צימרמן ושות' נסמכים, היו בעצמן אקסטרפולציה של האומדן הרשמי האחרון שבוצע על ידי הלמ"ס ב־1993. אולם אפילו אומדן זה מ־1993 לא היה "ספירה" מהסוג שצימרמן ושות' מהללים כה רבות. על פי הלמ"ס עצמה,

אומדניה מ־1993 "התבססו על מפקד האוכלוסין שנערך ביהודה, בשומרון ובחבל עזה בספטמבר 1967" – כלומר, על ספירה ישראלית שנערכה 26 שנה קודם לכן.

במיוחד מאז תחילת האינתיפאדה הראשונה והלאה, ציינה הלמ"ס מכשולים משמעותיים בפני איסוף נתונים אמינים, כולל במזרח ירושלים המורחבת. כך למשל, בשנתון הסטטיסטי לישראל לשנת 1993 ציינה הלמ"ס כי "מאז סוף 1987 לא יכולו הפוקדים לבצע את עבודתם במזרח ירושלים כמתוכנן, ולכן רק בתי אב שניתן היה להשיגם באמצעות הטלפון נכללו בסקר. עקב כך, יש להתייחס בזהירות לנתונים על אודות לא־יהודים במזרח ירושלים".

במקום אחר מציינת הלמ"ס כי "בשל האירועים ביהודה, בשומרון ובחבל עזה, קיימים קשיים מתחילת 1988 באיסוף נתונים סטטיסטיים. עקב כך, איכות הנתונים נמוכה במספר היבטים מאשר בשנים קודמות".

למעשה, ב־2005 שיבח ראש מחלקת הדמוגרפיה בלמ"ס את הנתונים והתחזיות של הלמ"ס הפלסטינית, ככאלו "שנערכו בהתאם לשיטות בינלאומיות מקובלות, ושיטת המפקד הייתה נכונה" (Ilan, 2005).

אכן, הבררנות בשימוש שצימרמן ושות' עושים בנתונים, כוללת מקורות ישראליים ופלסטיניים כאחד. הם אינם מאמצים את כל הממצאים של הלמ"ס הישראלית, ואינם דוחים את כל הנתונים הפלסטיניים. דפוס הטיעון שלהם: אם הנתונים (ישראליים או פלסטיניים) תומכים בטענתם, הם יאמצו אותם, ואם לאו – הם ידחו אותם כחסרי תוקף. כך למשל, לסקרים ולתחזיות של הלמ"ס הפלסטינית הם מתייחסים בספקנות מרבית ואף בגיחוך, בשעה שהם מאמצים כנתונים מדויקים סטטיסטיקות המפורסמות על ידי גופים אחרים של הרשות הפלסטינית, במיוחד נתונים שמספקים משרדי הבריאות והחינוך הפלסטיניים וועדת הבחירות המרכזית של הרשות. נתונים אלה, במיוחד אלה של לידות והרשמה לבתי הספר, מסייעים להם בייצור אותו מספר נמוך של "אוכלוסיית היסוד" שהטיעון שלהם נזקק לו, זאת באמצעות הוצאה אוטומטית מהחשבון של כל אותן לידות, פטירות, וילדים בגילי בית ספר שאינם רשומים במשרד הבריאות הפלסטיני, או בבתי הספר הפלסטיניים.

טענתם יוצאת נשכרת גם ממה שנראה כנטייתם לעגל מספרים בכיוונים המחזקים אותה. כך למשל, צימרמן ושות' מצטטים נתונים שסיפקו הרשויות הפלסטיניות בינואר 2005, המראים 1.523 מיליון בעלי זכות בחירה (כלומר, בגירים ערבים) בגדה וברצועה, לא כולל אלה החיים במזרח ירושלים המורחבת. ממספר זה הם החסירו את 200,000 התושבים שהינם בעלי זכות בחירה אך חיים בחו"ל, וכך הם הגיעו לאומדן של 1.323 מיליון בגירים ערבים החיים בגדה וברצועה, לא כולל מזרח ירושלים המורחבת. צימרמן ושות' עיגלו מספר זה מטה ל־1.3 מיליון, ואז ציטטו ממצא פלסטיני ולפיו 50 אחוז מהאוכלוסייה הפלסטינית הורכבה מבגירים, כדי לייצר את אומדן "המקסימום" של 2.6

מיליון פלסטינים שנמצאו בגדה וברצועה ב־2005, להוציא אלה שחיו במזרח ירושלים המורחבת.

ניתן לראות עד כמה הם שיחקו עם הנתונים כדי לייצר את אותו נתון נמוך של אוכלוסיית היסוד, אם נעמוד על שלוש בחירות שהם עשו:

1. צימרמן ושות' השתמשו בהצהרה פלסטינית מינואר 2005 לגבי אומדן מרשם האוכלוסין עבור האוכלוסייה הבגירה, שנגזר באמצעות אקסטרופלציה ועמד על 1.623 איש, במקום בהצהרה הפלסטינית מ־31 בדצמבר 2004, שכללה את המספר 1.7 מיליון פלסטינים בגורים.

2. הם עיגלו כלפי מטה, מ־1.323 מיליון ל־1.3 מיליון תושבים, וגם זאת לאחר ניכוי התושבים החיים בחו"ל מהמספר הנמוך יותר שפורסם בינואר.

3. הם עיגלו כלפי מעלה את האומדן הפלסטיני לגבי חלקם של הבגירים באוכלוסייה, מ־47.5 אחוז ל־50 אחוז.

הנתון שאליו הם הגיעו עקב בחירות אלו הוא האומדן של 2.6 מיליון איש כאומדן "מקסימום" של סך כל האוכלוסייה הערבית שנמצאה ב־2005 בגדה המערבית וברצועת עזה, לא כולל מזרח ירושלים המורחבת. אך אם נתעלם מהחלטות "עיגול" אלו, הנתון שיתקבל עקב אותן פעולות אריתמטיות הוא 3.15 מיליון – הברל של 21 אחוז. נתון זה הרבה יותר קרוב ל־3.43 מיליון – האומדן הפלסטיני הרשמי של אוכלוסיית הגדה וברצועה ב־2004, להוציא מזרח ירושלים המורחבת – מאשר לקביעתם של צימרמן ושות' כי האוכלוסייה בשטחים אלה באמצע 2004 עמדה על 2.49 מיליון.

גם אם נניח לבעייתיות זו בשיטתם, אנו יכולים לקבוע כי גישתם של צימרמן ושות' למרכיב "אוכלוסיית היסוד" בנוסחה שלהם לחישוב האוכלוסייה הערבית בגדה וברצועה ב־2004, הפחיתה – או נראה שהפחיתה – את האוכלוסייה המשוערת של אזורים אלה

ב־2004 רק ב־648,000 איש. זה עדיין היה רחוק מאוד מהפער הרדמטי של "מיליון ומשהו", שעליו דיברה הטענה שלהם.

ריבוי טבעי

נפנה כעת לבחון את גישתם של צימרמן ושות' אל המרכיב השני בנוסחה שלהם לחישוב אוכלוסייה – ריבוי טבעי. הסוגיה היא כיצד צימרמן ושות' זיקקו את המידע על אודות שיעורי פריון ותמותה בקרב הערבים הפלסטינים בין 1997 ל־2004, וכיצד השפיעו הבחירות האנליטיות שלהם על חישוביהם. החלטת מפתח אחת שהם קיבלו הייתה לדחות את השיטה של הלמ"ס הפלסטינית (המקובלת בקרב דמוגרפים מקצועיים), שעושה שימוש בסקרי לידות ופטירות בקרב אוכלוסייה מדרגמית כדי לקבוע את שיעורי הפריון, התמותה והריבוי הטבעי. תחת זאת, הם אימצו שיטה הסופרת רק את אותן

לידות של ערבים אשר נרשמו על ידי משרד הבריאות הפלסטיני. או אז הם הצליבו נתון נמוך זה עם מספרי ההרשמות לבתי הספר, אשר היו נמוכים בתחילת שנות האלפיים מכפי שניתן היה לצפות מגודלה של הקבוצה בהתבסס על שיעורי פריון גבוהים יותר. בחירות אלה אכן הפחיתו את מספר הלידות הפלסטיניות, ומכאן גם את שיעור הילידים הנמצאים בגדה וברצועה ב־2004, כ־238,000 איש. עם זאת, שיטה זו חייבה להתעלם מלידות פלסטיניות שלא נרשמו על ידי משרד הבריאות הפלסטיני, ומילידים פלסטיניים רבים שלא נרשמו לבתי הספר תחת תנאי האלימות וחוסר היציבות ששררו אז בשטחים הפלסטיניים.

מחקרם של צימרמן ושות' לא אומר הרבה על שיעורי התמותה בקרב הפלסטינים, אם כי הם מאשימים את הלמ"ס הפלסטינית בכך שנתונה לגבי פטירות של פלסטינים, כמו גם לגבי לידות, הינם גבוהים מכפי שהם אמורים להיות. מעניין לציין כי הם נמנעו מלבחון נתונים אלה. בחינה שכזו, ובמיוחד אם תחושתם של צימרמן ושות' לגבי הערכת היתר של הפלסטינים את שיעורי התמותה הייתה מתבררת כנכונה, הייתה מחסלת כמה מאותם אנשים חסרים שצימרמן ושות' היו צריכים עבור טענתם. כך ניתן לראות בבירור את דפוס ההתייחסות של צימרמן ושות' לנתונים הפלסטיניים: הם מתייחסים לנתונים המייצרים מספרים גבוהים – כגון נתוני המפקד של הלמ"ס הפלסטינית, שיעורי פריון, ותחזיות שונות – בספקנות מפליגה, ובוחנים אותם בשבע עיניים כדי למצוא עדויות לניפוח נתונים. מנגד, צימרמן ושות' מתייחסים לפעילותן של רשויות פלסטיניות שונות המייצרות מספרים נמוכים – כגון זו של משרד הבריאות ומשרד החינוך, ונתונים לגבי הרשמה להצבעה – כאל פעילות שאיננה בעייתית. הם אינם שואלים שאלות לגבי גורמים אפשריים להערכת חסר, או להערכה לא מלאה, שאותן סטטיסטיקות עשויות לבטא.

על בסיס הדיון שלהם בנתוני "אוכלוסיית היסוד" לשנת 1997 של הלמ"ס הפלסטינית ובסטטיסטיקות הפריון שלה, טוענים צימרמן ושות' כי הם זיהו 886,000 פלסטינים חסרים. נפנה כעת לדיונם בדפוסי ההגירה של הפלסטינים, כאמצעי להגדיל נתון זה אל מעבר ליעד "מיליון האיש".

מאזן ההגירה

במחקרם שפורסם מטעם מרכז ב"א, צימרמן ושות' פותחים את הדיון בתרומתה של ההגירה לאוכלוסיית השטחים הפלסטיניים ב־2004 בביקורת בת ארבע פסקות. ביקורת זו נתמכת בייצוג גרפי המראה כי החישובים של הלמ"ס הפלסטינית כללו אומדנים גבוהים עבור הגירה פלסטינית לתוך הגדה והרצועה בין 1997 ל־2003. בהתבסס על נתוני משטרת הגבולות הישראלית – הטוענים כי כ־15,000 פלסטינים לערך היגרו כל שנה אל השטחים במהלך אותן שבע שנים – ותוך הבאה בחשבון את ההגירה היוצאת של

פלסטינים, אשר לטענתם הייתה גדולה בממוצע מההגירה הנכנסת באותן שנים, קובעים צימרמן ושות' כי "ההגזמה הכוללת של הלשכה (המרכזית לסטטיסטיקה הפלסטינית) נסתכמת ב־310 אלף אנשים בין 1997 ל־2003".

עוד שכולט בחלק זה של מחקרם הוא הדגש שהם שמים על האומדן הגבוה הזה לגבי ההגירה הפלסטינית, אף שהם מודים כי הלמ"ס הפלסטינית ערכה שינויים באומדני ההגירה שלה, שינויים המביאים בחשבון את העצירה הפתאומית של הגירה ערבית אל תוך השטחים בעקבות קריסתו של תהליך אוסלו בשנת 2000. בהסתמך על הנתונים הפלסטיניים המתוקנים, צימרמן ושות' קובעים כי במקום 310,000 איש, הערכת היתר האמיתית של הלמ"ס הפלסטינית המתבססת על הגירה, עומדת על 131,000 איש. כדי לתמוך בקביעה זו, הם מתייחסים למאמרים עיתונאיים בלתי מבוססים, כמו גם לדיווחים של משטרת הגבולות הישראלית על אודות הפלסטינים הנכנסים ויוצאים מהשטחים. שאלות קשות הועלו לגבי האמינות והשלמות של נתוני משטרת הגבולות הישראלית לגבי הגירה נכנסת ויוצאת של פלסטינים, אם כי צימרמן ושות' לא מזכירים אותן.

קטגוריה נוספת של נתונים אשר צימרמן ושות' משתמשים בה תחת הכותרת הכללית של הגירה, הינה הגירה של ערבים מהגדה המערבית ועזה לתוך ישראל. צימרמן ושות' מתייחסים לערבים שעזבו את הגדה והרצועה כדי לחיות בישראל כאל מקרה מיוחד של הגירה, הראוי לטיפול נפרד. כפי שהם האשימו את הלמ"ס הפלסטינית ב"ספירה כפולה" של ערבים החיים במזרח ירושלים המורחבת, משום שישראל סופרת אותם כחלק מסך כל אוכלוסייתה, כך הם גם מאשימים את הלמ"ס הפלסטינית בספירה כפולה של ערבים החיים בישראל. כפי שצוין, הלמ"ס הפלסטינית אכן סופרת את ערביי מזרח ירושלים המורחבת, אך היא דוחה את הרעיון כי מדובר בספירה כפולה, שכן הלמ"ס הפלסטינית אינה סופרת כמה ערבים חיים בישראל גופא. הלמ"ס הפלסטינית דחתה גם האשמה זו בספירה כפולה: לא זו בלבד שהלמ"ס הפלסטינית אינה סופרת את אותם ערבים שעזבו את הגדה והרצועה לטובת ישראל פעמיים, היא טוענת כי היא לא ספרה אותם אפילו פעם אחת. כל ערבי המקבל תעודת זהות ישראלית נגרע אוטומטית ממרשם האוכלוסין של הגדה המערבית ורצועת עזה.

קבוצה נוספת שצימרמן ושות' עוסקים בה תחת קטגוריה זו היא אותם ערבים אשר היגרו לגדה המערבית בין 1997 ל־2000, אך היגרו אל אותם שטחים שישראל עדיין שלטה בהם ("שטחי C"). שוב, אף שצימרמן ושות' האשימו אותה ב"ספירה כפולה" של אנשים אלה, תגובתה הברורה של הלמ"ס הפלסטינית הייתה לציין כי בין שישראל סופרת אותם או לא, הדבר אינו משפיע על העובדה שמדובר בערבים החיים בגדה המערבית כתוצאה מהגירה, כך שהיא אינה יכולה להיות מואשמת בספירה כפולה שלהם, אם היא ספרה אותם רק "פעם אחת".

ניתן ללמוד רבות מהאופן שבו צימרמן ושות' משתמשים בקטגוריה הזאת כדי לייצר 73,697 "אנשים חסרים" נוספים.

ראשית, הם מצטטים את נתוני מרשם האוכלוסין של משרד הפנים הישראלי, לפיהם 105,000 ערבים נוספו למרשם תחת תוכנית "איחוד משפחות" בין 1997 ל-2003. נתון זה, שבו הם השתמשו כדי לקבוע מאזן הגירה נטו של ערבים לישראל "מתחילת שנות ה-90" עד 2003, הינו גדול בהרבה מהמספר שאותו הציג הרצל גדז', מנהל מינהל האוכלוסין, בפני ועדת הפנים של הכנסת ביום 14 ביולי 2003: 22,400 בקשות למחן מעמד לתושבי הגדה המערבית ורצועת עזה הוגשו בין 1993 ל-2002, ומתוכן אושרו 16,007. צימרמן ושות' משתמשים בנתון הגדול יותר, למרות חוסר הדיוק הידוע של מרשם האוכלוסין כבסיס לקביעה מי חי ונמצא בפועל במדינת ישראל.

בהמשך, הם מנפחים עוד יותר את אומדנם בשתי דרכים:

א. הם סותרים את כלל ה"דה־פקטו" שלהם, בהתייחסם לאותם ערבים שעדיין לא הגיעו לישראל כאל כאלו ש"נספרו כפול". זאת על ידי הוספת 21,303 ערבים "התקועים" בצנרת הבירוקרטית של משרד הפנים.

ב. הם מייחסים 100 אחוז מאותם ערבים המדווחים כמי שהיגרו בצורה זו לישראל, למהגרים מהגדה והרצועה, בניגוד לערבים שהגיעו מלבנון או ממקום אחר.

לסיכום, את הבחירות וההנחות שצימרמן ושות' עושים כדי לייצר את הנתון הכולל של 105,000 "אנשים חסרים" בקטגוריה של מהגרים לישראל, אפשר להבין לא כחליף של ספירה שנועד להגיע אל נתונים תקפים, אלא כמרכיבים במאמץ כימות המעוצב בקפידה כדי לייצר נתון ספציפי, ופחות או יותר ידוע מראש.

פחות ערבים, אבל יותר יהודים: המשמעויות הפוליטיות של פרויקט אטינגר

לאחר שביססו עבור קהל היעד שלהם את הטענה כי האוכלוסייה הערבית בגדה וברצועה הינה קטנה בהרבה מכפי שרוב הישראלים מאמינים, מגיעים המחברים אל המסקנה הפוליטית של מחקרם. מסקנה זו מוצגת כצפירת הרגעה עבור ישראלים התומכים בשליטה קבועה על הגדה המערבית אך חוששים כי שילובן של "יהודה ושומרון" בישראל יחסל את הרוב היהודי בה:

מחקר זה מוביל לכמה מסקנות כלליות על דינמיקה של אוכלוסיות באזור [...] החששות של ישראל מפני להצים דמוגרפיים מן הגדה המערבית ורצועת עזה היו מוגזמים. האיום הדמוגרפי על החברה הישראלית לא השתנה מבחינה כמותית מאז 1967 [...] בכל קבוצות האוכלוסייה חל ריבוי בקנה־מידה נרחב [...] אף כי מחקר זה אינו עוסק בתחזיות, הוא מציע אזהרות ותובנות חשובות לאלה המכינים חיזויים דמוגרפיים עבור הגדה המערבית ורצועת עזה. בהתחשב בהיקפן הגדול

של הטעויות במודל של הלמ"ס הפלשתינאית - האוכלוסייה שלה ב־2004 נופחה ביותר מ־50 אחוזים - טוב יעשו הדמוגרפים וגופים ממשלתיים אם יתקנו את נתוני האוכלוסייה הנוכחית ואת שיעורי הריבוי שלה לפני שהם ממשיכים ועורכים תחזיות לגבי היקף האוכלוסייה בעתיד.

כדי לטעון טענה זו, היו חייבים צימרמן ושות' להפוך את שיטת הניתוח שלהם. במקום לבחור בין הנחות, קטגוריות ומקורות מידע אשר יקטינו על פי האומדנים או התחזיות את מספר האנשים (ערבים) הנמצאים בארץ, המחברים עוברים אל הנחות, קטגוריות ומקורות מידע אשר יגדילו את מספר האנשים (יהודים) הנמצאים בארץ, על פי האומדנים או התחזיות. אפנה כעת לבחינה קצרה של טיעונים אלה. רובם אינם נכללים במחקר של בס"א, אך הם מובאים בהבלטה בפרסומים ובמצגות אחרות של צימרמן ושות', ושל יורם אטינגר עצמו.

אחת ההחלטות החשובות והמפורשות שקיבל "הצוות",

כפי שהקבוצה המלאה של החוקרים והכותבים הקשורים למחקרים אלה מכנה את עצמה, נוגעת להגדרתם את הקטגוריה של "יהודים". בערך 330,000 איש מכמעט מיליון המהגרים שהגיעו לישראל מברית המועצות לשעבר אינם יהודים לפי ההגדרה הישראלית של המונח. סביר כי ישנם עוד מהגרים שאינם יהודים אך טוענים שהינם כאלה מבחינה חוקית, אולם הנתון של 330,000 איש מתייחס רק לאלה שהגיעו לישראל מבלי שיצאו נגד הגדרתם כלא־יהודים. הם לא היו צריכים לעשות זאת, שכן קרבה לסב או לסבתא יהודים, או בן/בת זוג יהודי/ה, הספיקו כדי לאפשר להם להגר לישראל כאזרחים, מבלי להיות יהודים בעצמם. מדובר בחלק משמעותי של העלייה הגדולה מברית המועצות לשעבר.

הלמ"ס מתייחסת לאוכלוסייה זו כאל "לא־יהודית", והיא כוללת אותה בקטגוריות שונות, כגון "אחרים", "ללא סיווג דת", או "נוצרים". במקום לאמץ את שיטת הלמ"ס, כוללים אטינגר ושות' את האוכלוסייה הזאת כולה כחלק מהקהילה היהודית "הגדולה", או תחת קטגוריה של "יהודים ואלו המשתייכים אליהם", או ככאלה "המבקשים להיקרא יהודים". מאחר שלא־יהודים מסוג זה היוו רוב מוצק של המהגרים החדשים לישראל בסוף שנות ה-90 ותחילת שנות האלפיים, צעד זה מסייע במיוחד לטענתם כי תחזיות הלמ"ס ומומחים חיצוניים לגבי הגירה יהודית לישראל, נמוכות משמעותית ו"פסימיות" יותר מכפי שהן צריכות להיות. נדיבות זו בנוגע לחישוב אוכלוסייה יהודית גדולה יותר משקפת את "הפיכת עורם" של המחברים. מחד גיסא, בנוגע לנתונים על ערבים, הם אימצו גישה קפדנית וזהירה כלפי האפשרות שבאומדנים לגבי אוכלוסיית הגדה והרצועה נכללו ערבים רבים יותר מכפי שראוי. מאידך גיסא, בכל הנוגע ליהודים, הם מתייחסים לשאלה אם לספור אנשים כיהודים או לא, כאל "עיסוק בקטנות". ככלות הכל, כפי

שציינתי, הם מדגישים כי "לב העניין" הוא "מה תהיה ההשפעה שלהם על חלקם של הערבים בסך כל האוכלוסייה".

כפי שראינו, צימרמן ושות' מאשימים שוב ושוב את הלמ"ס הפלסטינית בניסוח אומדני האוכלוסייה שלה על ידי "ספירה כפולה" של ערבים החיים בירושלים או בישראל כאילו הם חיו בגדה או ברצועה. כחלק מביקורת (בלתי מוצדקת) זו, צימרמן ושות' מדגישים כי הדרך הנאותה לאמוד אוכלוסייה היא באמצעות ספירה של אנשים אשר חיים בפועל, בזמן המפקד, באזורים שאוכלוסייתם נמדדת. בהקשר זה, לדבריהם, על פי ה"הגדרה הנורמלית", "מפקד מבוסס על ספירה של אנשים לפי הימצאותם באזור הספירה בזמן המפקד, ללא קשר למקום ישיבתם בדרך כלל".

זה מה שהם דורשים לגבי ספירת ערכים, אבל ככל הנוגע לספירתם של יהודים, הם אינם נוהגים לפי כלל זה. כך למשל, כחלק מטענתם שיהודים מביאים לעולם תינוקות רבים יותר מאשר ערבים בפער הולך וגדל, הם מביאים נתונים לאורך זמן עבור ישראל, שלא זו בלבד שהם כוללים לידות של לא-יהודים שאינם ערבים (כפי שצוין למעלה), הם אף כוללים לידות של יהודים הנמצאים בגדה המערבית וברצועת עזה, לא בישראל. אף שצימרמן ושות' טוענים שערכי הגדה החיים בישראל אינם צריכים להיכלל באומדני האוכלוסייה של הגדה המערבית, הם עצמם סופרים יהודים ישראלים החיים בגדה וברצועה כאילו הם חיו בישראל. ניתן להוכיח זאת אם נזכיר שבעקומה העולה של לידות של יהודים שאותה הם מציגים, מצוין כי 92,600 לידות של יהודים אירעו בישראל ב-1999.

נתון זה הינו עיגול כלפי מעלה של המספר 92,572, אשר מייצג על פי הלמ"ס את סך כל היהודים והאחרים שנולדו בישראל, בגדה וברצועה ב-1999 - מתוכם 86,607 תינוקות שנולדו בישראל גופא, ו-5,965 תינוקות שנולדו בגדה וברצועה.

יורם אטינגר וצימרמן ושות' שמים דגש מיוחד בפרסומיהם ובמצגותיהם השונים על שני גורמים המצדיקים את טענתם שגורסת כי יש - ויהיו - בארץ יותר יהודים מכפי שמקובל לחשוב: פריון, והגירה. הם מבקשים להוכיח שיהודים שכבר נמצאים בישראל מתרבים בקצב גדל והולך, בניגוד לדימוי שלפיו קצב הריבוי של יהודים קטן בהרבה מזה של הערבים. כדי לתמוך בטענה זו, הם מציגים נתונים לגבי מספרם האבסולוטי של תינוקות שנולדו, כמו גם לגבי פריון, אך לא לגבי ריבוי טבעי - קרי, לידות פחות פטירות. התוצאה מעוותת את המציאות הדמוגרפית.

דוגמה לשיטה זו ניתן למצוא במאמר טיפוסי של צימרמן ושות' שפורסם ב-"Israel National News" - הגרסה האנגלית של אתר ערוץ 7 הלאומני-קיצוני, שפונה אל ציבור המתנחלים. בטור דעה שכותרתו "המומנטום הדמוגרפי היהודי", צימרמן ושות' מבקשים לסתור את קיומו של איום דמוגרפי ערבי על העליונות היהודית, איום רציני דיו כדי להצדיק נסיגה ישראלית מחלקים - או מכל - הגדה המערבית. ראשית, הם קובעים כי:

מספר הלידות אצל יהודים גדל במהירות - מ-80,000 בשנה ב-1995 ל-96,000 ב-2000 וליותר מ-105,000 ב-2005. שלושת החודשים הראשונים של 2006 כבר מראים כי מספר הלידות אצל יהודים מגיע לשיעור שנתי של 107,600 לידות.

לאחר מכן הם משווים בין הצמיחה "המהירה" הזאת לבין מה שהם מתארים כצמיחה איטית במספר התינוקות הערבים הנולדים בישראל:

מנגד, המספר האבסולוטי של לידות במגזר הערבי-ישראלי גדל מ-36,500 לידות ב-1995 ל-40,800 ב-2000, וקפא על שמריו ברמת ה-41,000 במשך חמש שנים רצופות. ב-2005 מספר הלידות אצל ערביי ישראל נפל משמעותית ל-38,800. נתוני הפריון הכוללים עבור ערביי ישראל (הכוללים ערבים מוסלמים, נוצרים, ודרוזים) ירדו מ-4.4 ב-2000 ל-4.0 ב-2004, וסביר כי הם ימשיכו לרדת כאשר הלמ"ס תפרסם את נתוני הפריון ל-2005. שלושת החודשים הראשונים של 2006 מראים כי מספר הלידות אצל ערבים עומד על שיעור שנתי של 36,000, נתון שהוא נמוך מרמתו ב-1995.

גידול של 16,000 במספר התינוקות היהודים שנולדים בשנה, לאורך עשר שנים, בחשוואה לירידה של 2,200 במספר התינוקות הערבים שנולדו באותו פרק זמן, עשוי להיראות משמעותי. אך כששוכחים לציין שבישראל מספרם של היהודים עולה בהרבה על זה של הערבים, מערפלים למעשה את המשמעות של שיעור הלידה הגבוה יותר אצל הערבים. יתרה מזאת, אם מתמקדים רק בכמה תינוקות נולדו (פריון) ולא בריבוי הטבעי, שכולל גם פטירות, מסתירים למעשה גם את המשמעות של אופייה הצעיר יותר של האוכלוסייה הערבית. אם לוקחים את כל הנתונים הללו בחשבון, אנו מוצאים, למשל, שעל פי הלמ"ס, שיעור הריבוי הטבעי אצל הערבים עמד על 23.5 (ל-1000 תושבים) ב-2010 ו-2009 - ירידה מ-31.9 בתקופה של 1996-1999 - לעומת שיעור הריבוי הטבעי אצל יהודים, שעמד על 14.9 ב-2010 - עלייה מ-11.7 בתקופה שבין 1996 ל-1999. במילים אחרות, למרות מגמת ירידה בפריון אצל ערבים ומגמת עלייה בפריון אצל יהודים, קצב הריבוי הטבעי אצל הערבים בישראל נותר גבוה ב-58 אחוז מזה של היהודים.

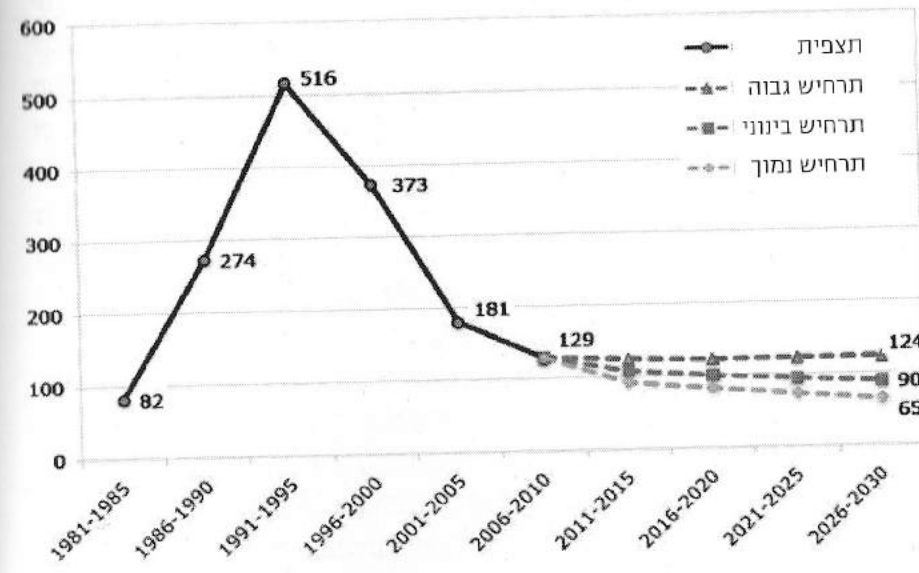
יחד עם זאת, צימרמן ושות' מותחים ביקורת על האופן שבו תחזיות האוכלוסייה של הלמ"ס מתייחסות לפריון בקרב יהודים. צימרמן ושות' מציינים כי שיעור הפריון בקרב יהודים (מספר הילדים הממוצע לאישה, לאורך חייה) הגיע ל-2.7 ב-2005. צימרמן ושות' מותחים ביקורת על כך שהלמ"ס השתמשה בשיעור פריון של 2.6 בקרב יהודים עבור התחזית "הגבוהה" שלה ל-2025. הלמ"ס השתמשה ב-2.4 עבור התחזית הבינונית שלה, ו-2.1 עבור התחזית "הנמוכה" שלה. היא השתמשה בשיעורים אלה בהתבסס על מגמות סוציו-אקונומיות בסיסיות ועל היחס המקובל בין מגמות אלו לבין שיעורי פריון במדינות הדומות לישראל. צימרמן ושות' מוצאים טעם לפגם בשיטה זו, כיוון שהיא

לא מתייחסת לעתיד באופטימיות מספקת - כלומר, היא אינה מדמינת, כפי שצימרמן ושות' מדמינים, שהשיא בפריז בקרב יהודים ימשיך להתקיים או אף יגבר בשל מה שהם מכנים "המומנטום הדמוגרפי".

השימוש שלהם ברעיון זה - באופן שהוא סוּחף מבחינה רטורית, אך מטפורי במהותו - מתעלם מן המשמעות האמיתית של המונח בתיאוריה הדמוגרפית. המשמעות הטכנית של המונח "מומנטום דמוגרפי" מתייחסת להשלכות עתידיות של "תפוחות" בקבוצות גיל (כדוגמת ה-baby boomers אשר נולדו בעקבות מלחמת העולם השנייה - הערת המערכת) אשר יהיו בשנות הפריז שלהן בתקופה שלגביה מבוצעת התחזית. אך המשמעות המקובלת הזאת של "מומנטום דמוגרפי" סותרת את הרושם שצימרמן ושות' מבקשים ליצור, משום שהיא הייתה מפנה את תשומת לב הקוראים לעלייה הסבירה במספר התינוקות הערבים, ולא היהודים, בהתחשב באופי הצעיר באופן משמעותי של האוכלוסייה הערבית.

נוסף לביקורת על הלמ"ס - על כך שהיא אינה מדגישה את מה שהם מתארים כ"עלייה חדה" בשיעורי הפריז בקרב יהודים, אטינגר ושותפיו גם מותחים ביקורת חריפה על תחזיות הלמ"ס שכוללות אומדנים נמוכים מדי של תרומת מאזן ההגירה. הגירה נכנסת של יהודים פחות הגירה יוצאת של יהודים) לעתיד מאזן האוכלוסייה בין יהודים לערבים. הלמ"ס השתמשה בתרשים הבא כדי להמחיש את תחזיות ההגירה שלה ל-2030.

הגירה כוללת לישראל, 1981-2030

ניתן אכן לראות שתחזיות הלמ"ס לגבי הגירה כאמצעי להגדלת אוכלוסיית ישראל הינן נמוכות. אם ניקח בחשבון את דפוסי ההגירה היוצאת, ואת יחס היהודים/לא-יהודים בין המהגרים, ניתן לטעון כי מאזן ההגירה בקרב היהודים לא היה - ולא עתיד להיות - חיובי באופן שניתן להסתמך עליו.¹ עם זאת, אטינגר ושותפיו מאשימים את הלמ"ס בחוסר אמונה באפשרות שיקרו אירועים בלתי צפויים בעתיד אשר יגבירו את רמת ההגירה של יהודים לישראל, כפי שכבר קרה בעבר (Ettinger, 2008). באופן ספציפי, ובניגוד מוחלט לגישתם העובדתית כלפי ספירת ערבים, הם יוצאים נגד דמוגרפים ישראלים מקצועיים על שלא השתמשו בתכנונים של הסוכנות היהודית לשיעורי הגירה שבין 20,000 ל-50,000 איש בשנה כנתוני הכניסה במודלים שלהם.²

כדי לחזק את "האופטימיות הדמוגרפית" שלהם, הם מצטטים מחקר של עזרא זוהר, חוקר הקשור למרכז אריאל למחקרי מדיניות.³ במצגת שלהם עבור ה-AEI מ-2005, ציטטו צימרמן ושות' את התחזית של זוהר מ-1988 לגבי שיעור שנתי של הגירת יהודים, הנע בין 50,000 ל-100,000 איש (אומדן שהתברר כגבוה פי חמישה או עשרה משיעור הנטו בפועל של הגירת יהודים בשנים האחרונות). על פי זוהר, ניתן לצפות לרמות גבוהות של הגירת יהודים לישראל על בסיס פרצי הגירה בעבר, גם בזמנים של מתיחות ביטחונית. ראוי לציין עד כמה טיעון זה הינו משענת קנה רצוף, ועד כמה צימרמן ושות' נאחזים בו. זוהר טוען כי אפילו סיכונים ביטחוניים מוגברים אינם מפחיתים או מסכנים את ההגירה היהודית. "העלייה קוראת תיגר על הסיכונים הביטחוניים, כפי שהוכח על ידי גל העלייה של 1957-1966, למרות הטרור הפלסטיני הגובר, ועל ידי גל העלייה של 1968-1970, למרות מלחמת ההתשה עם מצרים".⁴ למעשה, לא זו בלבד שבין 1957 ל-1966 השיעור הממוצע השנתי של הגירה יהודית היה נמוך מ-50,000 איש, הרי שכמעט ולא היה טרור בתקופה זו. מאידך גיסא, זוהר מתעלם מהירידה החדה בהגירה היהודית בעקבות מלחמת יום הכיפורים, וביתר שאת בעקבות פרוץ האינתיפאדה השנייה.

מבלי להודות ב"פסימיות" גלויה, אטינגר וצימרמן ושות' זנחו למעשה את קביעת הסף של זוהר לגבי 50 עד 100 אלף מהגרים יהודים בשנה, ותחת זאת ביססו את תחזיותיהם על 15,000 מהגרים יהודים נטו בשנה - כלומר, הם עשו ממוצע בין החלופה "הגבוהה" וה"בינונית" של הלמ"ס.⁵ אך אפילו תחזיות נמוכות אלו הינן קשות להצדקה. בגלל שיעורי הגירה נכנסת נמוכים מאוד ושיעורי הגירה יוצאת קבועים, ההגירה נטו של ישראלים (כולל לא-יהודים) עמדה על קרוב, או מתחת, ל-10,000 איש מאז שנת 2000.⁶ כך שבניגוד לביקורת שלהם על תחזיות הלמ"ס כפסימיות ללא צורך, הרי שמאזן ההגירה בפועל בשנים 2002-2008 תאם כמעט במדויק את תרחיש "החלופה הנמוכה" של הלמ"ס לאותה תקופה, כפי שפורסם ב-1995.⁷

www.jewishpost.com/archives/news/dr-ezra-zohar-is-israel-uncle-sams-concubine.html

Zimmerman and Seid, "Arab Population in the West Bank and Gaza," (AEI, 2005), slide 98

Zimmerman and Seid, 2006, presentation at AEI, slide 20; Zimmerman and Seid, "Arab Population in the West Bank and Gaza," (AEI, 2005), slides 108-109.

המחנה היא שמספר המהגרים היהודים נטו לישראל עמד על 15,000 בכל שנה מ-1997 עד 2003. המציאות המשתנה לא שינתה תחזית זו. ב-2007 הדגיש יורם אטינגר כי "הגירה נטו של יהודים (עלייה פחות הגירה יוצאת, ועוד תושבים חוזרים ששהו בחו"ל יותר משנה) נעה סביב 15,000 איש בשנה, במהלך השנים האחרונות" (התכתבות דואר אלקטרוני עם המחבר, 12 באפריל 2007). נתונים אלה חשובים כיוון שאם הם היו מופחתים, התחזיות לגבי שיעור פירוק בקרב יהודים היו צריכות להיות מופחתות גם הן. במקום אחר, צימרמן ושות' מאמצים את המספר 20,000 - התחזית "הגבוהה" של הלמ"ס לגבי הגירה - כבסיס לתחזית שלהם. ראו: Bennett Zimmerman, Roberta Seid, Michael L. Wise, "Population Forecast for Israel and the West Bank: 2025," Presentation at the Sixth Herzliya Conference, (January 23, 2006) slide 16.

Lustick, 2011: 42-43

שם: 44

Bennett Zimmerman, Roberta Seid, Michael L. Wise, "Voodoo Demographics," *Azure*, no.29 (Summer 2006), p. 62

שם: 63. ההדגשה שלי.

וישמת מקורות

אטינגר, י. 2007. לא בדקו, לא ידעו, לא התריעו: השקר הדמוגרפי. נקודה, ינואר: 18-20.

צימרמן, ב', זייד, ר' ווייז מ"א. 2006. פער המיליון: האוכלוסייה הערבית בגדה המערבית וברצועת עזה. עיונים בכיתחון המזה"ת מס' 65. רמת גן: מרכז בגין-סאדאת (בס"א) למחקרים אסטרטגיים, אוניברסיטת בר-אילן.

Bystrov, E. and Soffer, A. 2008. *Israel: Demography and Density, 2007-2020*. University of Haifa, p. 27: http://web.hevra.haifa.ac.il/~ch-strategy/images/publications/demography_2007_en.pdf

Chandra, K. 2007. *Why Ethnic Parties Succeed: Patronage and Ethnic Head Counts in India*. Cambridge: Cambridge University Press.

Ettinger, Y. 2008. "Israel Central Bureau of Panic," *Yedioth Aharonoth*, March 26: <http://theettingerreport.com/Demographic-Scare/Israel-Central-Bureau-of-Panic.aspx>

----- spring 2009. "Bursting the Demographic Bubble: From Baseless Demographic Fatalism to Well-Documented Demographic Optimism," *Viewpoint Magazine*.

----- 2010. "The Power of Aliyah," *Yedioth Ahronoth*, August 11: <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3934006,00.html>

----- 2011a. "Demographic Optimism in the New Year," *Israel Hayom*, September 28: http://www.israelhayom.com/site/newsletter_opinion.php?id=569

----- 2011b. "A Palestinian Civil Intifada," *Israel Hayom*, December 28: http://www.israelhayom.com/site/newsletter_opinion.php?id=1096

Glick, C.B. 2012. "Column One: Let's embrace our friends," *The Jerusalem Post*, May 17: <http://www.jpost.com/Opinion/Columnists/Article.aspx?id=270472>

חברי צוותו של אטינגר זנחו לעתים את עמדת היושרה המדעית וחסרת הפניות שלהם כדי להבהיר שהפרויקט שלהם הינו הכרח פוליטי שנועד להיאבק ב"דמוגרפיה פוּבִּיחַ" שאחזה בפוליטיקאים ישראלים ותרמה "להתבססותו של פתרון שתי המדינות". בכך הוא הצדיק את מאמציו ואת מאמצי שותפיו, שואל אטינגר:

כיצד המעבר מפטאליזם דמוגרפי חסר בסיס לאופטימיות דמוגרפית מתועדת היטב ישפיע על רוחם של העם היהודי ושל המדינה היהודית? כיצד הוא ישפיע על העלייה, על הביטחון הלאומי של ישראל וכושר ההרתעה שלה, על כלכלתה ועל ביטחונם של משקיעים מחו"ל במדינה היהודית? (Ettinger, 2009).

ואמנם, לא את התנאים הדמוגרפיים, אלא את האמונות בישראל לגביהם, צימרמן ושות' מזהים כמסוכנות מאוד. עבור צימרמן ושות', האיום איננו רוב ערבי ממשי, אלא הדימוי של רוב ערבי: "האיום הקיומי שצל הבלהות של רוב ערבי מציב למדינת ישראל".⁸ הדימוי הוא מקור לחשש, לא משום שהוא נכון או לא, אלא משום שהפלטטינים מאמינים בו, דבר המעניק להם כוח למאבק ממושך:

הפלטטינים רואים בעקביות את פצצת הזמן הדמוגרפית ככלי נשק המבטיח ניצחון פלסטיני במאבקם בן מאה השנים ביהודים. לצד טענת הזכויות הפלסטיניות, זוהי האמונה בעליונות הדמוגרפית הערבית בכוח היום שממשיכה לתחזק את רצונם של הפלטטינים להילחם, בשעה שרוב העולם הערבי כבר השלים עם קיומה של ישראל. "רחמה של האישה הערבייה", אהב יאסר ערפאת לומר, "ניצח את הציונים".⁹

בינתיים, אותה אמונה, שאומצה גם על ידי היהודים, החלישה עד מאוד את רצונם של אלה להיאבק בטווח הארוך על כל שטחיה של ארץ ישראל. לפיכך זוהי האמונה בעליונות הדמוגרפית הערבית שיש לחסל. מטרת מאמר זה הייתה לזהות את אחד מכלי הנשק שנבחרו למערכה זו - לא מספר כשלעצמו, או קבוצת מספרים, אלא שיטת ספירה אשר מייצרת את המספרים הנחוצים כדי להפיח רוח חיים בדימוי של עליונות דמוגרפית יהודית.

הערות

1 Lustick, 2011; Bystrov and Soffer, 2008

2 Zimmerman, Seid, and Wise, response to DellaPergola p. 27

3 אחד המבקרים של ספרו האחרון של זוהר תיאר אותו כ"אחד המנהיגים של המחנה הלאומי בישראל. בעבר הוא נאבק למען 'ישראל הגדולה', נגד תבוסתנות ונגד אלה המסכנים את עתידה של ישראל". Gad Nahshon, "Ezra Zohar: Is Israel Uncle Sam's Concubine!" *Jewish Post*, <http://>

גבולות ומדיניות: האינטרס המקומי והתפיסה הביטחונית בגבול ישראל ירדן - דרום הערבה במקרה בוחן

המחקר מציג את קטע הגבול בדרום הערבה כמקרה בוחן לזיהוי והבנה של מנגנונים המקדמים וחוסמים התפתחות של נורמליזציה ביחסים בין מדינות לאחר סיומו הרשמי של קונפליקט. חוזה השלום בין ישראל וירדן פורש חזון המבוסס על פוטנציאל מימוש השכנות, השיתוף והאינטרסים ההדדיים באזור הגבול. אך על אף מרכזיות ההיבט האזרחי בבסיס ההסכם, ניתוח מטרות המדיניות הישראלית לניהול גבול ישראל-ירדן והשלכותיה מדגים את מרכזיותן של תפיסות ביטחון כגורם מעצב של מדיניות זו.

המחקר בוחן את התפתחות היחסים האזרחיים חוצי הגבול בקטע הגבול בדרום הערבה, תוך הבחנה בין תפיסות ואינטרסים שונים ביחס לגבול. ממצא מרכזי הוא האופן שבו מיזמים אזרחיים באזור הגבול מאתגרים את הדומיננטיות של השיקולים הביטחוניים בקביעת מדיניות ניהול הגבול. מנגנון הנפקת אשרות מעבר לירדנים המעורבים במיזמים אזרחיים מהווה חסם מרכזי בהתפתחות אינטראקציה מקומית ותפיסת תלות הדדית. מדיניות המקדמת יוזמות של אוכלוסייה מקומית באזור הגבול וקשובה לצרכיה, איננה מתנערת מצורכי ביטחון לאומיים, אלא משלימה אותם מתוך הערכת התרומה של מיזמים אזרחיים ליציבות האזורית.

הקדמה

אזורי גבול, אזורי פריפריה לאומיים בהגדרתם, מתמודדים עם אתגרים רבים הנובעים מדיחוקם ממרכז המדינה, מתחרות על משאבים, מצורך מוגבר בתשתיות וכן מדימוי של אזור מרוחק/ספר. הדימוי ומציאות החיים של אזורי גבול מושפעים הן מאירועים ביטחוניים בעבר ובהווה והן מביטוייה של המדיניות הציבורית המשפיעה על איכות החיים בפריפריה.

ניהול מעברי גבול הוא היבט חשוב נוסף של מדיניות ציבורית, והוא משפיע על איכות החיים של האוכלוסייה המקומית וכן על הדימוי של אזור גבול. בישראל, כמו ברוב מדינות העולם, גבולות ואזורי גבול נתפסים כגורמי ביטחון מרכזיים, וזאת על אף

*tamarari@telhai.ac.il

- Ilan, B. 2005. "Demographically Correct," *Haaretz*, June 7: <http://www.haaretz.com/print-edition/features/demographically-correct> 1.160632.
- Kamen, C.S. 2005. *The 2008 Israel Integrated Census of Population and Housing: Basic Conception and Procedure*, State of Israel: Central Bureau of Statistics: http://www.cbs.gov.il/mifkad/census2008_e.pdf
- Lieberman, E.S and Singh, P. Spring 2009. "Measuring the State's Institutionalization of Ethnic Categories across Time and Space," *Qualitative & Multi-Method Research*, Vol. 7, No. 1, pp. 29-35.
- Lustick, I.S. 1993. *Unsettled States, Disputed Lands: Britain and Ireland, France and Algeria, Israel and the West Bank-Gaza*. Ithaca: Cornell University Press.
- 1999. "Israel as a Non-Arab State: The Political Implications of the Mass Immigration of Non-Jews", *Middle East Journal*, Vo. 53, no. 3. pp. 101-117.
- 2011. "Israel's Migration Balance: Demography, Politics, and Ideology," *Israel Studies Review*, Vol. 26, Is. 1, pp. 33-65;
- Manski, C.F. and Mayshar, J. 2003. "Private Incentives and Social Interactions: Fertility Puzzles in Israel", *Journal of the European Economic Association*, Vol. 1, No. 1, pp. 181-211.
- Peri, N. and Phren, S. 2010. "Prospective Immigration to Israel Through 2030: Methodological Issues and Challenges" (presentation, Joint Eurostat/UNECE Work Session on Demographic Projections, Lisbon, Portugal: <http://www.unecce.org/stats/documents/ece/ces/ge.11/2010/wp.21.e.ppt>
- Thub, G. 2010. "Back to Unilateralism," *Yediot Acharonot*, August 25: <http://www.gaditaub.com/eblog/back-to-unilateralism/>
- Zimmerman, B. and Seid, R. 2005. "Arab Population in the West Bank and Gaza: The Million and Half Person Gap," at The American Enterprise Institute, January 10, Washington, DC: http://www.aei.org/files/2005/01/10/20050114_zimmerman.pdf
- Zimmerman, B., Seid, R. and Wise, M.L. 2006. *The Million Person Gap: The Arab Population in the West Bank and Gaza*. *Mideast Security and Policy Studies No. 65*. Ramat-Gan: Bar-Ilan University, The Begin-Sadat Center for Strategic Studies: <http://www.biu.ac.il/Besa/MSPS65.pdf>.

המרחב הציבורי

כתב עת לפוליטיקה וחברה

חורף 2014 / גיליון מספר 8